

TÜRKÇENİN MEVZUATLA KORUNABİLİRLİĞİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Safa Seçer*

Özet

Türkçenin bir dil olarak korunması çeşitli yasal düzenlemelerle sağlanmaya çalışılmıştır. Mevzuatta yer alan maddelerin yeterliliği birtakım ülkelerdeki dil yasaları örnekleriyle karşılaştırılmıştır. Geçmişten günümüze dil konusundaki hassasiyetin değişimi örneklerle sergilenmiştir. Türkçenin korunması çabaları da bu çalışmada yer almıştır.

Anahtar Kelimeler

Türkçenin korunması, mevzuat, yasal dayanaklar.

Abstract

Turkish as a language of various statutory provisions have been made to protect and kollanması. Adequacy of the laws of some countries, samples of the materials in the language in the legislation were compared. Exhibited sensitivity to changes in the language with examples from past to present. Participated in this study the Turkish language preservation efforts.

Keywords

Protection of Turkish, legislation, the legal foundations.

Giriş

Türkçe, 1982 anayasasının 3. maddesine göre Türkiye Cumhuriyeti'nin resmî dilidir: "Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Dili Türkçedir." Bu maddeye bağlı olarak anayasanın 4. maddesinde ise 3. maddenin değiştirilemeyeceği ve değiştirilmesinin teklif dahi edilemeyeceği söylenmektedir. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan her birey Türkçe ile iletişim kurmakta hayatını Türkçe ile idame ettirmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin yanı sıra Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Kosova (bölgesel), Irak (bölgesel), Romanya (bölgesel) ve Makedonya'da (şehir seviyesinde) Türkçe resmî dildir (Ek: 1). Anadolu'dan üç kıtaya yayılan yaklaşık iki yüz milyonu aşkın insan Türkçenin sağlam zinciriyle birbirine bağlıdır. Bu bağın Türkiye Türkçesi özelinde ciddi sıkıntıları olduğu

* Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi.

aşikârdır. Amacımız sorunların çözümüne yönelik uygulanabilecek yollardan biri olan mevzuatla korunabilirlik üzerine fikir yürütmektir.

1. Mevzuatta Türkçe ile İlgili Hükümler

Mevzuat; bir ülkede yürürlükte olan yasa, tüzük, yönetmelik vb. nin bütününe verilen addır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi anayasaya göre Türkçenin resmî dil olması değiştirilemez bir hükümdür. Anayasanın Eğitim ve Öğretim Hakkı ve Ödevi bölümünde bulunan 42. maddede “Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilmez.” denilmektedir. Harf inkılabını, 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu’nu, Millî Eğitim Temel Kanunu’nu, İlköğretim Kurumları Yönetmeliği’ni, Türkçe öğretim programlarını, Atatürkçülük konularını ve Millî Eğitim Şûraları’nı mevzuatın içindeki Türkçe ile ilgili kısımlara dâhil edebiliriz (Özbay, 2008).

Türkçe ile ilgili mevzuatta yer alan hükümlerin genel bir çerçeve çizdiğini görüyoruz. Türkçenin resmî dil olması ve eğitim kurumlarında yalnızca Türkçenin ana dili olarak öğretilmesi ifadeleri dilin kullanımıyla ilgili bir kırmızı çizgi çizmiyor. Oysaki dil öğretimi kültür öğretimidir. Dilimiz geçmişten bugüne aktardığımız, bugünden geleceğe aktaracağımız kültürün taşıyıcısıdır. Türkçe; destanlarımızın, masallarımızın, ninnilerimizin, türkülerimizin, tekerlemelerimizin, şiirlerimizin, hikâyelerimizin ve romanlarımızın dilidir. Mustafa Kemal Atatürk’ün Sadri Maksudi Arsal’ın *Türk Dili İçin* kitabına el yazısıyla yazdığı notu gözden kaçırmamak ve iyi anlamak gerekir: “Dilin millî ve zengin olması, millî hissin inkişafında başıca müessirdir. Türk dili, dillerin en zenginlerindedir; yeter ki bu dil şuurla işlensin... Ülkesini, yüksek istiklalini korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır.” (Ercilasun, 1997).

Dilin mevzuatla korunabilirliğine bakış açımızı genişletmek için farklı ülkelerde uygulanan politikalara bakmak gereklidir.

2. Dili Mevzuatla Koruyan Ülke Örnekleri

Erdenk’in yaptığı araştırmaya göre Andorra, Cezayir, Estonya, Kolombiya, Kosta Rika, Makedonya, Polonya ve Romanya gibi ülkelerde ana dillerini korumaya ve kollamaya yönelik birtakım yasal düzenlemeler vardır (Erdenk, 2009).

Andorra’da 1999 yılında çıkarılan yasaya göre Katalan dilini bilme ve hukuki teamüllere göre kullanma yükümlülüğü vardır. Uluslararası toplantılar hariç her türlü kamusal ve sosyal faaliyetin dili Katalancadır. Ticari isimlerin, firma isimlerinin ve mağaza tabelalarının Katalanca olması zorunludur. Yasa hükümlerine aykırı davrananlara ise para cezası öngörülmüştür (Erdenk, 2009).

Cezayir’de 1991 yılında çıkarılan yasaya göre Arap dilinin kullanımı ve yaygınlaştırılması ile ilgili kanun hükümleri bulunmaktadır. İş yeri tabelalarının, ilanların, panoların, sloganların yalnızca Arap dilinde estetik ve düzgün ifadeler içermesi gerekmektedir (Erdenk, 2009).

Estonya’da 1995 yılında çıkarılan yasaya göre yer isimleri Estonca konulmak zorundadır. İlanların, reklamların ve iş yeri tabelalarının Estonca olması mecburidir. (Erdenk, 2009).

Fransa’da 1994 yılında “Fransız Dilinin Kullanılmasına İlişkin Kanun” yürürlüğe girmiştir. Bu yasa neticesinde pazarlama, kamuya yönelik olarak yapılan ilanlar, borçlar hukuku, gösteri, bilimsel toplantı ve kurultaylar, işitsel-görsel yayınlar ve tanıtım amaçlı haberler, eğitim, kamu kurum ve kuruluşlarınca yapılan teşvik ve yardımlar gibi uygulama alanlarında Fransız dilinin korunması amaçlanmıştır (Erdenk, 2005).

Kolombiya’da 1979 yılında çıkarılan yasaya göre tabelalar ve ilanlar İspanyolca ifade edilmek ve yazılmak zorundadır (Erdenk, 2009).

Kosta Rika’da 1996 yılında çıkarılan yasaya göre şirket isimlerinin, amblemlerin, tabelaların, etiketlerin, basılı broşürlerin İspanyolca olması zorunludur. Bu kurala uymayanlara para cezası kesilir. Toplanan paralar dilin gelişimi için harcanır (Erdenk, 2009).

Makedonya’da 1998 yılında çıkarılan yasaya göre ticari şirketlerin isimlerinde, ilanlarda, ürünlerin etiketlerinde, ambalajlarında ve filmlerde altyazıda Makedonca kullanılması mecburidir. Bu kurallara uyulmaması hâlinde para cezası kesilir ve ürünlere el koyulur (Erdenk, 2009).

Polonya’da 1979 yılında çıkarılan yasa maddelerinde “Polonya tarihi boyunca yabancı yönetici ve işgalcilerin Leh dilini baskı altında tuttukları ve Leh milletinin ulus niteliğini bozdukları olgusunu göz önünde tutarak...” ifadeleri geçmektedir. Yasadaki ilkelerde dili

kullananların Lehçeyi kurallara uygun olarak kullanmaları, dili kullanma olgunluklarını geliştirmeleri, dildeki pespayelikle mücadele etmeleri, bölgesel lehçelere ve deyimlere dikkat etmeleri ve korumaları, Lehçeyi dünya arenasında savunmaları söylenmektedir (Erdenk, 2009).

Romanya’da 2004 yılında çıkarılan yasaya göre kamu ile ilgili her türlü metin kurallara uygun olmak zorundadır. Bu kurallara uymayanlara para cezası kesilmesi kararlaştırılmıştır (Erdenk, 2009).

Görülüyor ki birçok ülke kendi dilinin güzel ve etkili kullanılması için birtakım yasal zorunluluklar getiriyor. Özellikle iş yeri tabelalarının, reklamların, ilanların ve etiketlerin kendi dillerinde olmasına özen gösteriliyor. Ülkemizde ise cumhuriyet tarihi boyunca 1933’ten 1980’e kadar yürürlükte olan 5237 Sayılı Belediye Gelirleri Kanunu’nun 21. maddesi dükkânların, ticari ve sınai kuruluşların ve serbest meslek erbabının çalıştıkları yerlerin kapılarına asılacak levha ve tabelaların Türkçe olmasını şart koşmuştur. Eğer bu levhalara iş yerlerinin adları Türkçeden gayri bir dil ve yazı ile yazılmak istenirse bunların genişliği ve puntoları Türkçe yazının yarısını geçemeyecek ve Türkçe ismin altına yazılacaktır. Levhaların Türkçeden başka bir dil ve yazı ile yazılmış kısımları için de iki misli vergi öngörülmüştür (Korkmaz, 1995).

İş yeri adlarının geçmişten günümüze nasıl değişim gösterdiği konusunda Sakaoğlu’nun yaptığı çalışma dikkate değerdir. 1921 ve 1922’de Konya’da tespit edilen iş yeri adları şöyledir:

- Ertuğrul Eczahanesi
- İstikamet Eczahanesi
- İstikamet Terzihanesi
- Ehram Ticaret
- Hasan Behçet Fotoğrafhanesi
- Türk Lokantası
- Zehra Hanım Lokantası
- Merkez Lokantası
- Abaoğlu Ticaret (Velesbit)
- İstanbullu Zekeriya
- Babalık Matbaası

1950’li yıllarda Konya’da tespit edilen iş yerleri adları yine Türkçenin kurallarına uygun olarak yer alıyor. Otuz yıllık bir sürede fazla bir değişim gözlenmiyor:

- Yıldız Ciltevi
- Mersin Mağazası
- Orhon Elektronik
- Üstün Oto
- Ordu Pazarı
- Oto Tecimevi
- Suhulet Marangoz Atölyesi
- Yeni Sinema
- Şafak Biçki Dikiş Yurdu
- Özen Basımevi
- Birlik Lâstik Ayakkabıları
- Nur Taksi
- Alâeddin Gazinosu

1980’li yıllarda Konya’da tespit edilen iş yerleri adlarında Türkçenin kurallarına uygun olmayan örnek sayısı artış göstermiştir:

- Altınçizme Kundura
- Billur Çiçek
- Texas Gazinosu
- Yorum Büro
- Evkur Mühendislik
- Nazımbey Matbaası
- Bomonti Kafeterya
- Restoran Memet
- Huzur Palas
- Turistik Hotel Sema

2000’li yıllarda ise Yahya Kemal’in ağzında annesinin sütü olan dil, bizim ağzımızda kirlenmiş bir yapıya dönüşüyor. Türkçenin kurallarına uygun örnek sayısı parmakla sayılacak kadar azalıyor: İnternet House, Soft Body, Man Hair Styling, Babucci, Saatchi, Blue System,

Karizma Kuaför, Işıklar Fast Food, Cinema Kent, Yalınsoft Yazılım, Arıcı, Dolunay, Yıldız, Yetiş... (Sakaoğlu, 2003).

1980 yılında, 5237 Sayılı Belediye Gelirleri Kanunu'nun 21. maddesinin yürürlükten kaldırılması ile birlikte iş yeri adlarının, ilanların, reklamların, tabelaların yönü İngilizce hâkimiyetinde ilerlemektedir. Günümüzde salt yabancı isimlerin kullanılmaması, bunun yanında Türkçe olan adlara yabancı eklerin getirilmesi, Türkçe olan harflerin telaffuzunda İngilizce söyleyişin hâkim olması gibi unsurlar da yanlışlıklar listesine eklenebilir.

1930'daki bu kanundan önce Türkçenin yasal dayanaklarından biri olarak bahsettiğimiz 3 Kasım 1928'de yürürlüğü giren 1353 Sayılı Türk Harflerinin Kabulü ve Tatbiki Hakkında Kanun'unda Türkçe ile ilgili bazı maddeler şunlardır:

Md. 1: “Şimdiye kadar Türkçeyi yazmak için kullanılan Arap harfleri yerine Latin esasından alınan ve merbut cetvelde şekilleri gösterilen harfler (Türk Harfleri) unvan ve hukuki ile kabul edilmiştir.”

Md. 4: “1928 senesi Kânunuevvelin iptidasından itibaren Türkçe hususi veya resmî levha, tabela, ilan, reklam ve sinema yazıları ile kezalik Türkçe hususi, resmî bilcümle mevkut, gayri mevkut gazete, risale, mecmuaların Türk harfleri ile basılması ve yazılması mecburidir.”

Md. 5: “1929 Kânunusanisi iptidasından itibaren Türkçe basılacak kitapların Türk harfleriyle basılması mecburidir.”

Md. 8: “Bilumum bankalar, imtiyazlı ve imtiyazsız şirketler, cemiyetler ve müesseselerin bütün Türkçe muamelatına Türk harflerinin tatbiki 1929 Kânunusanisinin birinci gününü geçemez.”

Türkçeyi koruma ve kollama çalışmalarının sadece Türkiye Cumhuriyeti ile sınırlı olduğunu söylememiz hatalı olacaktır. 13 Mayıs 1272'de Karamanoğlu Mehmed Bey'in ünlü fermanı o gün olduğu gibi bugün de gururla yankı bulmaktadır: “Bugünden sonra divanda, dergâhta, barigâhta, mecliste, meydanda Türkçeden başka dil kullanılmayacaktır.” (Ek: 2)

Türkçenin ilk ansiklopedik sözlüğünü yazan Kâşgarlı Mahmud Divanü Lugati't Türk adlı eserinde Türkçenin Arapça kadar üstün bir dil olduğunu göstermeye çalışmıştır. Buharalı

ve Nişaburlu iki ayrı imamdan işittiği bir hadisi de bizlerle paylaşır: “Türklerin dilini öğreniniz, çünkü onların egemenliği uzun sürecektir.”

Yazar İskender Pala'nın aktardığı bir anekdot geçmişte dile olan hassasiyeti göstermesi bakımından önemlidir. Ahmet Cevdet Paşa döneminde maliyede bir “crise” baş göstermiştir. Ne var ki bu sözün Türkçe karşılığı yoktur. “...ihtiyaç anında kriz kelimesini hemen kullanıma almak yerine önce dilin yapısı gereği bir karşılık aranıyor ve buhran kelimesi teklif ve kabul ediliyor. Bu vetirede herkes kendini bir sorumluluğun içinde görüyor ve gecekondusuyla "ben uydurdum oldu" biçiminde kelimeye karşılık bulunmuyor. Bilakis devrin en okumuş yazmış adamları, bütçe açığı gibi netameli bir mesele ortada dururken bir kelimenin karşılığını bulmak üzere toplanıyorlar ve hatta bu mesele bakanlar kurulunu meşgul edecek bir boyutta ele alınmıyor, gündeme giriyor, maliye için kurulan resmî komisyona mukabil bir gayr-i resmî bilgiler komisyonuna dönüştürülüyor. Hepsi hepsi bir yabancı kelimeye karşılık aramak için!.. Sorumluluk hissini toplum vicdanına bundan daha güzel yansıması olamazdı herhâlde!..” (Pala, 2004).

Bundan 1300 yıl önce Bilge Kağan Türk milletine seslenmiş ve kendi milletinin millî kimliğini korumasını istemiştir. Kaplan'ın dil ile ilgili sözleri de bu konuyla ilgili duyarlılığın ne boyutlara geldiği hususunda aydınlatıcı bir yaklaşım olacaktır: “Türkiye'nin en mühim meselesi dil meselesidir veya edebiyat meselesidir desem paradan başka bir şey düşünmeyen tüccarlar veya kültürün ehemmiyeti üzerinde durmamış, kafa yormamış siyasiler bana gülerler sanırım.” (Kaplan, 1992).

Sonuç

Türkçenin sahip olduğu yasal dayanakların diğer ülke örneklerine baktığımızda yeterli olmadığını görebiliyoruz. Giderek küreselleşen bir dünyada yaşıyoruz ve bundan canlı bir varlık olan “dil” etkileniyor. Çağlar boyunca birçok kültürün ve medeniyetin etkisi altında kalan Türkçe günümüzde İngilizcenin hâkimiyeti altında çırpınıyor. Mevzuatın yetersizliğine rağmen Türkçenin yasal dayanakları uygulamada gerçeğe dönüşemiyor. Tabii ki Türkçeyi yalnızca yasa maddeleriyle korumak mümkün değildir. Türkçeyi korumak, güzel ve etkili kullanmak; Türkçenin gelişmesine katkıda bulunmak topyekûn bir hareketle sağlanabilir. Bu hareketi başlatması gerekenler günümüzün aydınları, okumuşlarıdır. Toplumsal dil bilincini oturtmadan Demokles'in kılıcı gibi bir yasal düzenleme Türkçeye yarar getirmekten çok zarar verecektir.

Kaynaklar

Ercilasun, Ahmet Bican (1997). “Atatürk’ün Türk Diline Verdiği Önem ve Türk Dilinin Korunması Çabaları”, Türk Dili Dergisi, C. 1997/II, S. 552, s. 486.

Erdenk, Erdem. (2005). “Fransız Dilinin Kullanımına İlişkin Yasa”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 7, S. 2, s. 26-34.

Erdenk, Erdem. (2007). “Dilin Mevzuatla Korunması: Ülke Örnekleri”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 11, S. 2, s. 100-107.

<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.2709&sourceXmlSearch=&MevzuatIliski=0>.

Kaplan, Mehmet. (1992). *Kültür ve Dil*, Dergâh Yayınları, İstanbul.

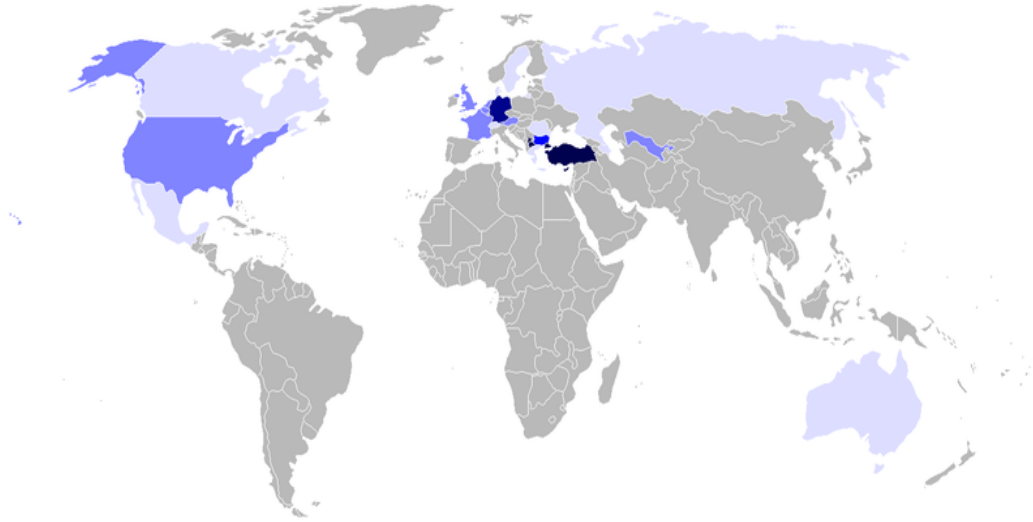
Korkmaz, Zeynep. (1995). “Türk Dilinin Yabancı Dillere Karşı Korunması İçin Alınması Gereken Önlemler”, Türk Dili Dergisi, C. 1995/II, S.528, s.1279.

Özbay, Murat. (2008). *Özel Öğretim Yöntemleri*, Öncü Yayınları, Ankara.

Pala, İskender. (2004, 30 Eylül). “Crisis Krizi”, Zaman.

Sakaoğlu, Saim. (2003). “Cumhuriyet’ten Günümüze Konya’da İş Yeri Adları”, Türk Dili Dergisi, C. LXXXVI, S. 622, s. 412-418.

Ek: 1

Türkiye Türkçesini konuşanların dünya üzerindeki yayılımı

- Resmî Dil: Türkiye, Kıbrıs, Makedonya, Kosova
- 1.000.000’den fazla konuşan: Almanya
- 500000-1.000.000 arası konuşan: Bulgaristan
- 100000-500000 arası konuşan: Fransa, Hollanda, Belçika, Birleşik Krallık
- 25000-100000 arası konuşan: Yunanistan, Avustralya, Kanada, Meksika, Rusya, İsveç, Danimarka, İsviçre, Azerbaycan
- 25000 az konuşan/hiç konuşmayan

Ek:2

Karamanoğlu Mehmed Bey'i Türkçeyi resmî dil ilan ederken tasvir eden heykel.